

սիսային մէկ փոքր մասը անցեր էր Հայոց Թագաւորներուն ձեռնական իշխանութեան տակ (suzeraineté) :

Ասոնցմէ զատ, Հայոց Թագաւորները ունէին « սոսան » ներ, այսինքն Թագաւորական տեղեր, բերդեր իւր գանձատուն կամ համալսարանոց ուսեանսի, որոնցմէ անուամբ յիշատակուածները գիտենք Գառնի, Անգեղոտան մէջ բազում բերդեր, Անգեղոտան գաւառը համակ (« բայց այնպէս ոստան արքունի լեալ էր վաղ վաղ » — Բիւզանդ) եւ Գողթն (« սոսանն Գողթն » — Կորին) : Հոմանիշներու գանձարան Բիւզանդ « սոսան » եւ « արքունի » բառերը իւր հոմանիշ կը գործածէ, « ունէր յարքունիս յոստան : Արքունի տեղերու կամ սոսաններու պատկանողները կը կոչուէին սոսանիկ :

Հայ ազգին զատակարգերուն կազմաւորումը յայտ կուգայ՝ Ղազար Փարպեցիի սա յիշատակութենէն « նախարարք, սեպուհք, սոսանիկք, ռամիկք » որուն վրայ աւելցնելով երկու մեծագոյն իշխանութիւնները, կ'ունենանք Թագաւոր, եկեղեցականները, տանտէտէրները, սեպուհները, սոսանիկները եւ շինականները :

Գ. ՓԱՌՆԱԿ

(Շարունակելի)

Առաջին մեղքը

Ձորերուն մէջ, սարերուն վրայ կ'արածէր Ան ամէն օր ուն իր կապոյտ աչքերով . Ողբերը մերկ էին եւ միշտ ալ վրտաս Մէն մի քայլին շուշանի վրայ կոխելու . Ճերմակ կտրծքին մերկութեան վրայ երկարած Սեւ մազերն իր, ներքինիի պաշտօնով, Կը սեւնային աւելի . Ո՛չ մըտենին եւ յասմիկները գլխուն Կը Թօշնէին՝ ո՛չ երգերն իր շրթունքին . Իր ըզգեստիկը կապոյտ

Երկընք մէկ ջինջ կըտորէն էր ձեւում, Եւ հովուական իր ցուպը օձ մ'էր բրածոյ, Գարացած օձ մ'որ իր մաքուր ձեռքին մէջ Դեղձիկ ճիւղ մը եղաւ :

Երբ վրտակին եզերքէն Ան կը քըշէր ուն իր կապոյտ աչքերով՝ Մատերուն մէջ՝ զաղտագողի՝ լուսնական իր ետեւէն կը քալէր . Եւ լուսնական տարփատենշ բիբն էր գուցէ Ենովային, կոյսերու հին Սիրահար :

Բայց իրիկուն մ'ան հովտէն ձա՛յն մը լըսեց՝ Որ զինքը վարն աղբիւրին քով կը կանչէր . Երգ մէր կարծես՝ ա՛յնքան աղուոր եւ դիւթի՛ Որուն իր ուլը ճերմակ Վիզը տընկած՝ խտրը բերանն ունկընդդեց . Նոր երգ մ'էր ան՝ որ կ'ըսէր . — « Ճերմակ աղջիկ, ճերմակ աղջիկ, վար եկուր,

Եւ աղբիւրին քով ուլը ինձի զո՛ւրդէ : Թըզենւոյն լայն շուքին տակ՝ Ճերմակ աղջիկ, ճերմակ ուլը ինձ զո՛ւրդէ : Այս լեռներուն ես աստուածն եմ լիագոր . Իմ շունչիս տակ՝ Թէ ուզեմ՝ Գետերն արծաթ կը հոսեն Եւ հեղեղները՝ ոսկի :

Հասած տեղն իմ համբարիս Կ'անցնի սարսուռն՝ որ բաղձանքն է ծընունդին . Շուշաններն իմ զըրկիս միջեւ վարդ կ'ըլլան . Եւ կոյսերն ալ Թագունի :

Ես քու զո՛ւրդ արինէն Դաշտերն ամբողջ ծաղիկներով կը լեցնեմ, Եւ դ'ուլիդ տեղ թիթեռնիկներ կ'արածեմ . Ճերմակ՝ աղջիկ, ճերմակ աղջիկ, վար եկուր : Ան լըսեց այս ձայնը, երկա՛ր ու երկա՛ր, Որ կարծես իր արինին մէջ կը խօսէր . Լըսեց ու, լուռ, աստղերուն տակ հատաչեց, Յետոյ դիւթումով՝ ցուպն առաւ Ու քըշեց ուլը ճերմակ՝ Բըլուրէն վար՝ դէպ ի հովիտն հեշտալի :

Հո՛ս է աղբիւրն, հո՛ս Թըզենիւն, եւ կը զգա՛ս Աստուածն արու՝ որ ծոթրիին եւ թիւմի Ըզգըլիի հոծ բոյրերով Գրկեր է բեղ : Ձո՛ւրդ լըէ՛ : —

Ջինջ ու ողորկ քարերուն վրայ աղբււրին՝
Մուսկին վերեւ ան պատկեցուց ուն՝ որուն
Փոքրիկ եղջիւրն աւազին մէջ խընցաւ :
Ո՛հ, ի՛նչ արքայու էր պահն ու ո՛րքան անուշ : —
Ան կը հաւատար թէ զո՛նկէն վերջը դեռ
Պիտի ուն իր ողջ մընայ ,
Պիտի մարդին մէջ պապաղէ եւ ոստնու :
Ան՝ մահն ի՛նչ էր՝ կ'անգիտանար, — ու երգեց .
Երգեց բնութեան ուժին ներքեւ մին այն մեծ
Հաճոյքներէն , որուն ծրնունդը կ'ուզէ
Անձէն արիւն , եւ գերեզմանն՝ անձն անձամբ :
Երգեց գարունն հասակին ,
Իրայնակութիւնն իր էութեան , եւ առանց
Ուլին կապոյտ աչքերուն
Աղիողորմ նայիլն իրեն՝ տեսնելու ,
Դըրաւ դանակն անրիժ վրզին , եւ արքյիւ ,
Երգը չուրթին զայն հեշտանդով մը զո՛նկ .
Մուսկին վրայ այն մալորիճ աստուածին՝
Ճերմակ աղջիկն իր ճերմակ ուլը զո՛նկ :

Բայց իր զո՛նկն նոր ծաղիկներ չըրուան ,
Եւ ինք չեղաւ թիթեռներու հովուէի .
Պըզտորեցաւ աղբււրն ուլին արիւնէն՝
Ուր ջուրին հետ պիտի ան ա՛լ չըկընար
Խըմալ աստղերն երկընքին :
Խոտերուն մէջ ցուպն հագաւ
Իր նախկին բնոյթը օձի .
Լուսինն իջաւ լեռնէն վար ,
Եւ ինք մութին մէջ , սարսուռն ,
Բոպիկ ոտքով մեռած ուլին թով կանգնած՝
Լացաւ , լացաւ , եւ արիւնլուայ ձեռքերով
Իր թաց աչքերը չըփեց ,
Մինչ զըլխուն վրայ կը թօչնէին յասմիկներն ,
Հրապուրուած կոյսն իր անուշ մեղքը լացաւ :
ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԹԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԵԱՐ

Փարիզի Հայկական Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ Կոմիտաս վարդապետի ղեկավարութեամբ անցեալ դեկտեմբեր 1ին արուած հայկական նուագանդէսը գտաւ յաջողութիւն մը՝ յուսացուածէն իսկ աւելի մեծ : Փարիզեան երաժշտազէտ քննադատներու հիացական դատումները, զոր թարգմանօրէն կը ներկայացնենք այս թիւով մեր ընթերցողներուն , կը հաստատեն թէ Հայկական Միութիւնը լիովին հասաւ նպատակին զոր առաջադրած էր կազմակերպելով այդ նուագանդէսը :

Ամէն Հայ հպարտութեամբ պիտի կարդայ այդ զմայլանքի արտայայտութիւնները զոր ղեկավարանք Եւրոպայիներ ուղղեցին այդ առթիւ մեր ազգային արուեստին : Այդ երեկոյթը եղաւ մին ամենէն կարեւոր ճիգերէն՝ հայ ցեղը համախարհային Թատերաբեմին վրայ իբր յերեւել եւ յարգելի տարր մը ցոյց տալու ձգտող : Երեկոյթին կազմակերպութեան համար , Միութիւնը ծախսեց 2321 ֆր. Տոմսակներու եւ փրոկրամի վաճառումն , եւ նուիրատուութիւններէ գոյացաւ 2498 ֆր. (Նուիրատուներն են իշխան Պորիս Արղունթեանց՝ 50 ֆր., Ա. Ժամահարեան՝ 60 ֆր., Ս. Արաֆեկեան՝ 100 ֆր., Տիկին Սարուխանեան՝ 50 ֆր., Պաղտատար Յակոբեան՝ 100 ֆր., Փէրի Օպրի՝ 20 ֆր., Ժամե Փալեարի 10 ֆր., Բագրատ Շիւեանց՝ 66 ֆր., Միքզա Սարուխանեան՝ 66 ֆր.)

Փարիզի Հայկական Միութիւնը որոշեց հազար ֆր. յատկացնել՝ Կոմիտաս վարդապետի հաւաքած եւ դանակած հայ ժողովրդական երգերէն տանեակ մը հրատարակելու համար : Այդ հատորը , որ լոյս կը տեսնէ քիչ օրէն , ամենաշնորհ ընդունելութիւն պիտի գտնէ՝ տարակոյս չունինք՝ հայ ինչպէս օտար երաժշտասէրներուն մօտ :